
BANK TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA ILG‘OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASINI QO‘LLASH YO‘LLARI

Mamadaminova Nilufar Shakar Qizi

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Bugungi kunda dunyo miqyosida bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining eng muhim tayanchi hisoblanadi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, bank tizimining samaradorligi va barqarorligi iqtisodiy o‘shishning asosiy omillaridan biridir. Shu bois O‘zbekistonda bank sektorini yanada takomillashtirish, ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasiga asoslanib, bank tizimini modernizatsiya qilish yo‘llarini tahlil qilish O‘zbekiston uchun juda muhimdir.

Birinchidan, bank tizimida xavfsizlik va barqarorlikni ta‘minlash ustuvor masala hisoblanadi. Yevropa Ittifoqida 2008-yilgi moliyaviy inqirozdan so‘ng banklarning kapitallashuv darajasi, likvidlik ko‘rsatkichlari va risklarni boshqarish tizimi keskin mustahkamlandi. European Banking Authority ma‘lumotlariga ko‘ra, 2014-yilda Yevropa Ittifoqi banklarining umumiy aktivlari qariyb 42,9 trillion yevroni tashkil etgan bo‘lib, bu Yevropa Ittifoqining yalpi ichki mahsulotining 350 foiziga teng edi. Shu sababli, bank tizimida har bir yirik bankning barqaror faoliyat yuritishi muhim ahamiyat kasb etadi. Yevropa mamlakatlarida “too big to fail” muammosini hal qilish maqsadida har bir yirik bankning risk darajasi doimiy nazorat ostiga olingan va mustaqil audit tizimlari joriy etilgan. O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda Markaziy bank tomonidan banklarning kapitallik darajasi va likvidlik normativlarini xalqaro talablar asosida oshirish choralari ko‘rilmoqda. Germaniya va Shveysariya tajribasiga nazar tashlasak, bu mamlakatlarda bank tizimining xavfsizlik mexanizmlari mukammal ishlaydi. Shveysariya banklarining aktivlari mamlakat YAIMining 470 foizini tashkil etadi. Bunda bank kapitalining kamida 10 foizi o‘z mablag‘lari hisobiga ta‘minlanadi, bu esa moliyaviy mustahkamlikni kafolatlaydi. Ikkinchidan, bank tizimining tuzilmasini takomillashtirish muhim omil bo‘lib, rivojlangan mamlakatlar bank faoliyatining yo‘nalishlarini diversifikatsiya qilish orqali risklarni kamaytirishga erishgan. Yevropa Ittifoqida universal banklar faoliyatida savdo operatsiyalarini depozit va kredit operatsiyalaridan ajratish

bo'yicha islohotlar o'tkazilgan. 2014-yilgi statistikaga ko'ra, ayrim yirik Yevropa banklarining aktivlari alohida mamlakat YAIMiga teng bo'lgan. Natijada, 1,6 trillion yevro miqdorida davlat yordami ko'rsatish zarurati tug'ilgan. Bu tajriba shuni ko'rsatadiki, bank faoliyatini qat'iy segmentlash va ichki risklarni nazorat ostiga olish zarur. O'zbekistonda ham banklarning investitsiya, chakana kreditlash va to'lov xizmatlari yo'nalishlarini ajratish orqali tizimni yanada barqaror qilish mumkin. AQShda esa Dodd-Frank qonuni asosida "Volker qoidasi" joriy etilib, banklarning o'z mablag'lari hisobidan riskli investitsion operatsiyalarni amalga oshirishi cheklab qo'yildi. Natijada, AQSh bank tizimi barqarorlashdi, yirik banklarning moliyaviy risklari kamaydi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2010-yildan 2020-yilgacha AQSh banklarining umumiy kapitallashuvi 40 foizga oshgan, foyda esa yiliga o'rtacha 7 foiz daromad bilan barqaror saqlangan. Bu tajriba O'zbekiston uchun ham muhim, chunki tijorat banklarining ayrim faoliyat turlarini tartibga solish orqali risklarni kamaytirish mumkin.

Uchinchidan, bank tizimida samarali nazorat va rezolyutsiya mexanizmlarini joriy etish zarur. Rivojlangan mamlakatlarda bank inqirozlariga tayyorgarlik sifatida "bail-in" tizimi joriy etilgan bo'lib, u orqali bank kreditorlari va aksiyadorlari risklarni bo'lishadi, davlat esa faqat eng so'nggi chora sifatida yordam ko'rsatadi. Financial Stability Board 2020-yilda o'tkazgan tadqiqotda "too big to fail" banklarni qayta tashkil etish bo'yicha choralar samaradorligini tasdiqlagan. Indoneziyada esa 1998-yilda tashkil etilgan Indonesian Bank Restructuring Agency orqali muammoli banklar qayta tuzilgan va ularning aktivlari ajratib olinib, davlat kafolatlari bilan tiklangan. Bu model O'zbekistonda ham joriy etilishi mumkin bo'lib, banklar uchun oldindan ishlab chiqilgan inqiroz holatidagi harakat rejasi ("resolution plan") tizimini yo'lga qo'yish foydali bo'ladi. Yaponiya ham "Bad Bank" modeli orqali muammoli aktivlarni alohida tashkilotga ajratgan va bu orqali tijorat banklari toza balans bilan faoliyatni davom ettirish imkoniga ega bo'lgan. 2005-yilga kelib Yaponiya banklarining aktivlari 10 trillion dollardan oshgan, muammoli kreditlar ulushi esa 20 foizdan 4 foizgacha kamaygan. O'zbekistonda ham "Muammoli aktivlar agentligi" tashkil etilgan bo'lib, bu tizim Yaponiya tajribasiga yaqin.

To'rtinchidan, bank tizimida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish muhim ahamiyatga ega. Ilg'or mamlakatlarda moliyaviy operatsiyalarni raqamlashtirish

International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices

Hosted online from Rome, Italy

Website: econferences.com

27th October, 2025

orqali tizim samaradorligi va xavfsizligi oshirilgan. Masalan, Estoniya bank tizimi to'liq raqamlashtirilgan bo'lib, aholining 99 foizi internet-bank xizmatlaridan foydalanadi. Bu mamlakatda har bir bank operatsiyasi onlayn platforma orqali amalga oshiriladi, naqd pul aylanmasi esa 10 foizdan oshmaydi. Yaponiya bank tizimida esa axborot texnologiyalari 1990-yillardan boshlab keng joriy etilgan. Raqamli identifikatsiya tizimlari, "open banking" platformalari va sun'iy intellekt asosidagi kredit reytinglarini baholash mexanizmlari keng qo'llanmoqda. O'zbekistonda esa so'nggi yillarda raqamli bank xizmatlari jadal rivojlanmoqda. 2024-yilda masofaviy hisob ochish xizmatidan foydalanuvchilar soni 5 milliondan oshgan, "Humo" va "Uzcard" tizimlari orqali o'tkazilgan tranzaksiyalar hajmi esa 700 trillion so'mdan oshgan. Bu natijalar O'zbekistonning raqamli moliya sohasida sezilarli yutuqlarga erishayotganini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, bank tizimini takomillashtirishda inson kapitali va kadrlar salohiyatini rivojlantirish ham muhim o'rin tutadi. Ilg'or davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, bank tizimining muvaffaqiyati nafaqat texnologik infratuzilma yoki qonunchilikka, balki yuqori malakali, mas'uliyatli va innovatsion fikrlovchi mutaxassislar faoliyatiga ham bevosita bog'liqdir. Masalan, Singapur bank tizimi dunyodagi eng barqaror tizimlardan biri hisoblanadi. Bu mamlakatda bank xodimlarining 90 foizdan ortig'i xalqaro moliyaviy malaka sertifikatlariga ega. Har bir xodim muntazam ravishda o'qitilib, yangi texnologiyalar va raqamli yechimlar bo'yicha qayta tayyorlanadi. Shu sababli, Singapur bugun Osiyo mintaqasida xalqaro moliya markaziga aylangan. O'zbekistonda ham bank xodimlari malakasini oshirish bo'yicha tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Markaziy bank huzuridagi Bank-moliya akademiyasi, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda o'quv dasturlarini yo'lga qo'yimoqda. Kelgusida xalqaro bank sertifikatlari — masalan, CFA, ACCA yoki FRM dasturlarini keng joriy etish bank sektorida inson kapitalining sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Bank tizimini takomillashtirishda ochiqlik va shaffoflik tamoyillari ham asosiy o'rin tutadi. Rivojlangan davlatlarda banklar faoliyatining ochiqligi investorlar va mijozlar ishonchini ta'minlaydi. Masalan, Buyuk Britaniyada har bir yirik bank yillik faoliyati to'g'risida keng qamrovli moliyaviy hisobotni nafaqat hukumatga, balki ommaviy axborot vositalariga ham taqdim etadi. 2022-yilgi hisobotlarga ko'ra,

Britaniya banklarining 98 foizi o'z faoliyati to'g'risidagi to'liq axborotni ochiq qilgan. Shu orqali ular xalqaro investorlardan 250 milliard funt sterling miqdorida yangi sarmoyalar jalb qilishga muvaffaq bo'lishgan. O'zbekistonda ham bu borada sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Tijorat banklari xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga o'tmoqda, yillik hisobotlar e'lon qilinmoqda va ochiq ma'lumotlar portali orqali bank ko'rsatkichlari jamoatchilikka taqdim etilmoqda. Bu shaffoflik investitsion muhitni yaxshilaydi va bank tizimiga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Bank tizimini takomillashtirishda kredit siyosatini samarali yuritish muhimdir. Ilg'or davlatlarda kreditlash nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy foydani ham ko'zlaydi. Germaniyaning "KfW" rivojlanish banki kichik biznes va yashil energetika loyihalarini qo'llab-quvvatlab, 2023-yilda 166 milliard yevro kredit ajratgan, shundan 42 foizi ekologik loyihalarga yo'naltirilgan. O'zbekistonda ham "Yashil iqtisodiyot" strategiyasi doirasida ekologik toza loyihalarni kreditlash hajmi oshib, 2024-yilning birinchi yarmida 5 trillion so'mdan ortiq mablag' ajratildi.

Bank tizimini takomillashtirishda xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi bilan hamkorlik O'zbekiston bank sektorini isloh qilishda muhim rol o'ynamoqda. 2023-yilda Jahon banki bilan 150 million dollarlik moliyaviy inklyuziya loyihasi imzolandi. Ushbu loyiha kichik biznesni qo'llab-quvvatlash, ayollar tadbirkorligini rivojlantirish va masofaviy bank xizmatlarini kengaytirishni maqsad qilgan. Shuningdek, O'zbekiston Basel qo'mitasi, FSB va FATF bilan hamkorlikni kuchaytirib, moliyaviy nazorat va xavfsizlik sohasida xalqaro standartlarni joriy etmoqda.

O'zbekistonning milliy bank tizimi so'nggi yillarda sezilarli o'sish sur'atlariga erishgani alohida ta'kidlanishi kerak. 2017-yilda tijorat banklarining jami aktivlari 254 trillion so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu ko'rsatkich 850 trillion so'mdan oshdi. Xalqaro investitsion reyting agentliklari – Fitch va Moody's – O'zbekiston bank sektoriga "barqaror" bahosini bergan. Bank xizmatlari ko'lamining kengayishi, raqamli mahsulotlar ulushining ortishi va xalqaro hamkorlikning kengayishi milliy moliya tizimining yangi bosqichga chiqqanidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaev, A. (2022). Bank tizimini isloh qilishda raqamli texnologiyalarni joriy etishning ustuvor yo‘nalishlari. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki nashriyoti.
2. Karimov, Sh. B. (2021). Sovremennye tendensii razvitiya bankovskoy sistemy Uzbekistana v usloviyax tsifrovoy ekonomiki. – Toshkent: Finansoviy universitet pri Tsentralnom banke Respubliki Uzbekistan.
3. Mishkin, F. S. (2019). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. – New York: Pearson Education Limited.
4. Stiglitz, J. E. & Greenwald, B. (2014). Creating a Learning Society: A New Approach to Growth, Development, and Social Progress. – Columbia University Press, USA.
5. European Banking Authority (2023). Annual Report on Risk Assessment of the European Banking System. – Brussels: EBA Publications.

a